

УДК 330.16+658.310.7

JEL classification: M21

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.240435>

Зінченко Д. С.

ORCID ID: 0000-0001-8674-5449

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ГЕНЕЗА, ВЗАЄМНИЙ ВПЛИВ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE AND ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE SECURITY: THE GENESIS, THE MUTUAL INFLUENCE AND THE INTERDEPENDENCE

Метою статті є удосконалення концептуальних підходів до визначення таких базових економічних понять, як економічний розвиток підприємства та економічна безпека підприємства в умовах посилення впливу інформації на економічні процеси. Запропоновано графічну схему концептуальної моделі визначення рівнів впливу та складових економічного розвитку підприємства в загальному його контексті. Доведено, що економічний розвиток в умовах домінування ринкових чинників є результируючим, а всі інші елементи розвитку підприємств у результаті ведення фінансово-господарської діяльності підприємств здійснюють свій різновекторний вплив на результати економічного розвитку. Доведено, що місія створення кожного підприємства орієнтована здебільшого на досягнення відповідних результатів економічного розвитку. Виокремлено як один із найбільш впливових секторів розвитку підприємства таке економічне явище, як адаптивність підприємства, тобто здатність підприємства своєчасно та оперативно пристосовуватись до зміни факторів діяльності підприємства під впливом ендогенних та екзогенних чинників розвитку, доведено необхідність визначення рівня адаптивності підприємства. Запропоновано авторське формулювання базових характеристик поняття «економічний розвиток підприємства» як складової загальної системи функціонування підприємства в умовах формування інформаційної економіки. Розроблено підхід до управління економічною безпекою в контексті загального економічного розвитку. Доведено, що система управління економічною безпекою є складовою частиною системи управління економічним розвитком підприємства як часткове від загального, а результати управління економічним розвитком підприємства в цілому формують відповідний рівень економічної безпеки. Сформульовано авторське положення щодо управління економічною безпекою як явищем, згідно якого вона є результатом складної системи управлінських елементів, результатом взаємодії значної кількості важелів, чинників, об'єктів та суб'єктів. Розроблено схему циклічності результатів управління економічним розвитком підприємства та економічної безпеки, визначено їх взаємозв'язок та взаємний вплив. Доведено, що рівень економічного розвитку підприємства як результат впливу управлінських функцій та системи керування чинників визначає рівень економічної безпеки підприємства, і в свою чергу, впливає на формування майбутнього рівня його економічного розвитку. Схематично представлено концептуальний підхід до визначення взаємного зв'язку та взаємного впливу рівня економічного розвитку підприємства та рівня його економічної безпеки.

Ключові слова: економічний розвиток підприємства, економічна безпека підприємства, інформаційна економіка, адаптивність підприємства.

The aim of the article is to improve the conceptual approaches to the definition of such basic economic concepts as economic development of the enterprise and economic security of the enterprise in terms of increasing the impact of information on economic processes. It is offered the graphic scheme of the conceptual model of the definition of levels of influence and components of economic development of the enterprise in its general context. It is proved that economic development in the conditions of domination of market factors is the resultant, and all other elements of the development of enterprises as a result of conducting financial and economic activity of enterprises exert their different vector influence on the results of economic development. It is proved that the mission of each enterprise is focused mainly on achieving the appropriate results of economic development. The economic phenomenon of enterprise adaptability, ie the ability of the enterprise to adapt to changes in the factors of enterprise activity under the influence of endogenous and exogenous development factors, is singled out as one of the most influential sectors of enterprise development. It is offered the author's formulation of the basic characteristics of the concept of "economic development of the enterprise" as a component of the general system of functioning of the enterprise in the conditions of formation of the information economy. An approach to economic security management in the context of general economic development has been developed. It is proved that the management system of economic security is an integral part of the management system of economic development of the enterprise as a partial of the general, and the results of management of economic development of the enterprise as a whole form the appropriate level of economic security. The author's position on the management of economic security is formulated as a phenomenon according to which it is the result of a complex system of management elements, the result of the interaction of a significant number of levers, factors, objects and subjects. The scheme of cyclicity of results of management of economic development of the enterprise and economic safety is developed, their interrelation and mutual influence are defined. It is proved that the level of economic development of the enterprise as a result of the influence of management functions and the system of managed factors determines the level of economic security of the enterprise, and in turn affects the formation of the future level of its economic development. The conceptual approach to the definition of mutual connection and mutual influence of the level of economic development of the enterprise and the level of its economic security is schematically outlined.

Keywords: economic development of the enterprise, economic security of the enterprise, information economy, adaptability of the enterprise.

Вступ. Економічний розвиток підприємства є основою досягнення його місії. Створення кожного суб'єкта господарювання в умовах ринкової економіки орієнтоване на досягнення певних цілей з врахування позитивної динаміки відповідних показників, що призводять до зростання прибутку, результативності, ринкової вартості, конкурентоспроможності підприємства тощо. Управління економічним розвитком у взаємозв'язку та взаємозалежності з управлінням економічною безпекою підприємства потребує розробки науково обґрунтованих теоретико-методологічних та прикладних підходів щодо удосконалення сутнісної бази, розробки дієвої моделі управління, а також інструментарію вимірювання даних явищ.

Питання пов'язані з вивченням базових засад економічного розвитку підприємств є широко висвітленими в економічній літературі. Їм присвячено дослідження таких авторів як Самуельсон П., Макконел К.Р., Брю С.Л., Армстронг М., Амоша О.І., Савицька Г.В., Мочерний С.В., Довбенко М.В., Турило А.М., Логутова Т.Г., Василенко В.О., Ансімова О.М., Бойчик І.М. та ін. Однак питання щодо активізації економічного розвитку підприємств в аспекті врахування рівня економічної безпеки підприємств та взаємного впливу даних категорій, а також окреслення шляхів пошуку резервів їх підвищення на даний момент є недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення сутності поняття «економічний розвиток підприємства», «економічна безпека підприємства», взв'язку між ними, удосконалення концепції управління економічним розвитком підприємства в умовах формування інформаційної економіки з перенесенням акцентів адаптивність підприємства.

Методологія. У якості методологічної бази використано системно-цільовий підхід для визначення основних результатів дослідження та аналітичний метод для формування інформаційно-аналітичної бази роботи.

Результати дослідження. Питання щодо вивчення сутності та особливостей економічного розвитку підприємств є не новим. Його вивченню присвячено праці багатьох економістів [1–7 та ін.]. Так стосовно визначення поняття «економічний розвиток», автор роботи [2] стверджує, що «поняття «економічний розвиток» можна розкрити, з одного боку, з допомогою висвітлення різних аспектів власне даного процесу, з іншого – на основі порівняння економічного розвитку з такими близькими категоріями, як прогрес, еволюція, модернізація, зростання тощо. Найбільш загальне (філософське) поняття розвитку пов'язується з якісними змінами об'єктів, появою нових суспільних форм, інновацій, а також із трансформацією внутрішніх і зовнішніх зв'язків між цими об'єктами» [2]. У статті [3] економічний розвиток трактується як «процес якісних та кількісних змін господарської діяльності, що дає змогу підприємству підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів», у монографії [7] – як «економічна складова життєдіяльності підприємства у всіх її формах і проявах на протязі його життєвого циклу, яка здійснюється під впливом екзогенних і ендогенних чинників і зорієнтована на досягнення власниками мети» [4]. З точки зору авто-

рів роботи [1] економічний розвиток – це «незворотні закономірні зміни технологічного способу виробництва (спосіб виробництва, що базується на техніко-економічному поєднанні речових і особистісних факторів виробництва, комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил у системі техніко-економічних відносин» [1]. У дослідженні [8] під розвитком підприємства мається на увазі «об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, зумовлена як фундаментальними законами природи (єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівниками, виснаження природних ресурсів), за якої формуються нові властивості системи» [8].

Як видно із концептуальної моделі визначення рівнів впливу та складових економічного розвитку підприємства (рис. 1), такий розвиток в умовах домінування ринкових чинників є результирующим. Всі елементи розвитку врешті-решт переформатуються в грошове вираження і будуть впливати на результати саме економічного розвитку. Другим важливим постулатом є те, що місія створення кожного підприємства наразі також орієнтується, в першу чергу, на досягнення відповідних результатів саме економічного розвитку. І такі складові економічного розвитку, як правова, фінансова, організаційна, економічна тощо – приводять в результаті своїх децю різновекторних впливів до певного економічного результату.

Наступною особливістю запропонованої моделі є виокремлення в один із найвпливовіших секторів розвитку підприємства такого економічного явища, як адаптація підприємства, а точніше – його адаптивність, рівень адаптивності. Адаптація в контексті даного дослідження визначається як «процес зміни параметрів системи у відповідь на дії зовнішніх і внутрішніх чинників» [9]. Адаптивність підприємства доцільно трактувати як здатність підприємства своєчасно та оперативно пристосовуватись до зміни факторів діяльності підприємства під впливом ендогенних та екзогенних чинників розвитку. І саме така адаптивність у різних своїх проявах відіграватиме значну роль у формуванні оптимального рівня економічної безпеки підприємства: за рахунок адаптивності в юридичній, економічній інформаційній сферах тощо. Інші сфери діяльності підприємства, безумовно, також є впливовими і також повинні відповідати вимогам адаптивності. Однак, нами окреслено саме перелічені три з метою конкретизації та стислості розкриття сутності предмету нашого дослідження.

Слід акцентувати увагу на виокремленій нами у ключовий блок запропонованої моделі такої складової, як інформаційно-часова адаптивна складова розвитку підприємства. Важливість фактору часу в економічних розрахунках є аксіоматичною. Але фактор часу, як чинник, як окреме економічне поняття, що має ключовий вплив на всі процеси, як величина, що потребує розробки економічного інструментарію вимірювання з економічної точки зору наразі є практично не дослідженим. Далі будуть викладені авторські погляди на методику вимірювання фактору часу, як економічної категорії, а також методику вимірювання впливу фак-

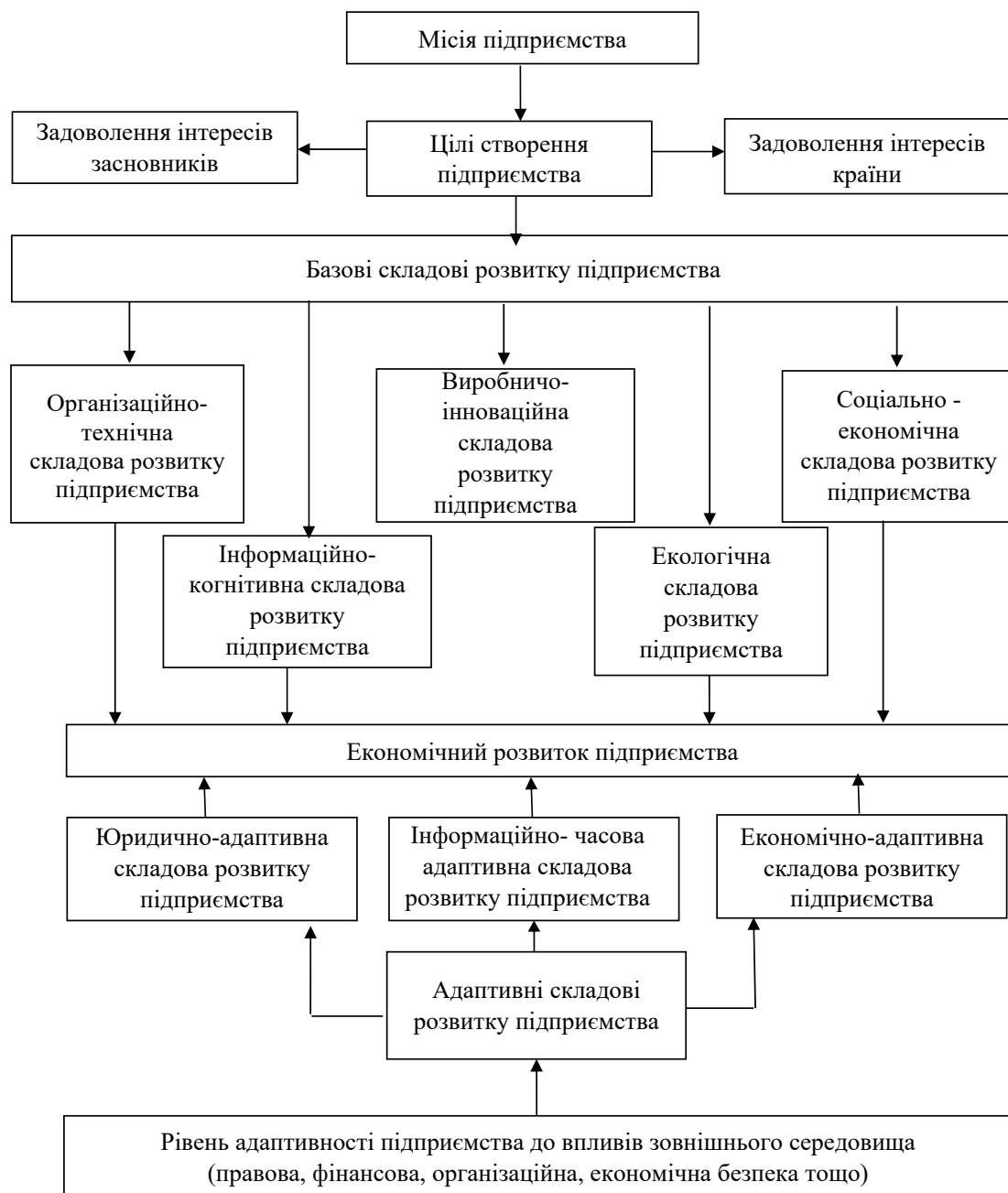

Рисунок 1 – Концептуальна модель визначення рівнів впливу та складових економічного розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

тору часу (у симбіозі з вимірюванням швидкості реагування на масиви інформації) на рівень економічної безпеки та на рівень економічного розвитку підприємства.

Базуючись на методи системного узагальнення нами запропоноване наступне формулювання базових характеристик поняття «економічний розвиток підприємства» як складової загальної системи функціонування підприємства в умовах формування інформаційної економіки:

1) економічний розвиток підприємства є об'єктивним явищем;

2) економічний розвиток підприємства існує, незалежно від позитивної або негативної динаміки його фінансово-економічних результатів;

3) економічний розвиток підприємства перестає існувати лише в момент юридичної ліквідації підприємства;

4) економічний розвиток підприємства є однією з базових системостворюючих економічних категорій;

5) бажаний рівень економічного розвитку підприємства формується засновниками та менеджментом підприємства під час стратегічного планування, визначення довготермінових та поточних цілей діяльності підприємства;

6) економічний розвиток підприємства є вимірюваною категорією, має величину, існує і у статичі, і у динаміці;

7) показник для оцінки економічного розвитку формується із значної кількості вимірюваних величин і

представляє собою інтегральну комплексну величину, або є системою величин з певними критеріями та обмеженнями;

8) рівень економічного розвитку підприємства формується як результат симбіозу всіх чинників впливу на підприємство та результату здійснення всіх видів діяльності підприємства;

9) показники оцінки економічного розвитку підприємства враховують специфіку діяльності підприємства та весь спектр його функцій;

10) динаміка рівня економічного розвитку підприємства може бути як позитивна, так і від'ємна;

11) економічний розвиток підприємства має вирішальний вплив на економічну безпеку підприємства і навпаки.

Далі слід приділити увагу практичним аспектам економічного розвитку та виявленню можливих резервів його прискорення.

Наразі існує значна кількість макроекономічних та мікроекономічних проблем, що ускладнюють функціонування механізму економічного розвитку підприємства, зокрема такі як: 1) на рівні держави такі соціально-економічні, геополітичні, інституційно-регламентуючі та виконавчо-правові фактори як нестабільність зовнішньо-політичної ситуації; відсутність можливості обґрунтовано прогнозувати законодавче регулювання фінансово-кредитної та фіскальної політики країни; низький рівень показників соціально-економічного розвитку економіки України в цілому; нерозвиненість інституту правового захисту суб'єктів підприємницької діяльності у ланцюжку «держава – контролюючі органи – підприємство»; відсутність на законодавчому рівні узгоджених нормативних актів щодо сприяння економічному розвитку підприємств незалежно від виду їх діяльності; низький рівень зацікавленості держави у підвищенні рівня економічного розвитку кожного окремого підприємства; корупційні прояви на всіх щабелях управлінського апарату; невідповідність вітчизняної системи управління економічними процесами європейським та загальносвітовим стандартам; практична відсутність дієвого макроекономічного стимулювання залучення іноземних інвестицій (або наявність проблемних місць у механізмі застосування існуючих законодавчих актів, покликаних стимулювати залучення таких інвестицій); 2) безпосередньо на рівні підприємств такі економічні, фінансові, кадрові, управлінські, організаційні фактори, як: недовіра топ-менеджерів підприємства політиці держави щодо захисту фінансово-економічних інтересів підприємств; низький рівень адаптивності системи управління економічним розвитком підприємства до змін екзогенного та ендogenousного характеру; значний рівень конкуренції з боку підприємств-монополістів; низький рівень співпраці підприємств з організаціями та закладами, що надають освітні послуги з метою професійного розвитку персоналу; практична відсутність дій щодо залучення зарубіжного досвіду підвищення якості засобів та способів виробництва; інертність керівництва у питаннях впровадження нових знань та інноваційних моделей управління тощо.

Вважаємо, що в сучасних умовах за відсутності стабільності екзогенних чинників впливу на діяльність та економічний розвиток підприємств слід зосередити увагу на більш повному та досконалому залученню

резервів зростання ефективності та підвищення конкурентоспроможності такого розвитку за рахунок чинників ендogenousного характеру. Отже, необхідно розробити науково обґрунтовану систему оцінки базових показників економічного розвитку і виокремити в них функціональну і організаційну підсистему показників такого розвитку, що має вплив саме на конкурентоспроможність підприємства, з метою їх більш об'єктивного вимірювання і розробки на цій основі відповідних заходів щодо реалізації обрахованих резервів.

Основою підходу до управління економічною безпекою в контексті загального економічного розвитку повинно стати наступне твердження: система управління економічною безпекою є складовою частиною системи управління економічним розвитком підприємства як часткове від загального.

Відповідно, результати управління економічним розвитком підприємства в цілому формують відповідний рівень економічної безпеки. Неможливо досягти змістовних результатів, орієнтуючись на фрагментарне, дискретне управління економічною безпекою як явищем. Вона є результатом складної системи управлінських елементів, результатом взаємодії значної кількості важелів, чинників, об'єктів та суб'єктів. В діяльності підприємства, в його розвитку постійно здійснюються зміни. Ці зміни є різновекторними та різними за силою свого впливу. Щодо економічної безпеки підприємства, такі зміни призводять, відповідно, до конструктивних або деструктивних процесів. І саме в такому вигляді симбіоз всіх змін та їх впливів визначає кінцевий рівень економічного розвитку підприємства, і, як наслідок, рівень його економічної безпеки та майбутній рівень економічного розвитку підприємства (рис. 2).

Цей підхід вважаємо симбіозом оціночного та результуючого підходів. Отже, виокремлюючи питання управління економічною безпекою підприємства доцільно запропонувати наступне наукове положення: рівень економічного розвитку підприємства як результат впливу управлінських функцій та системи керованих чинників визначає як наслідок рівень економічної безпеки підприємства, і, в свою чергу, впливає на формування майбутнього рівня його економічного розвитку (рис. 3).

Симбіоз всіх коригуючих дій менеджменту та зовнішнього впливу макрофакторів визначають рівень економічного розвитку підприємства, його тенденції, вектори та динаміку. Такі зміни, в першу чергу, формують рівень економічного розвитку підприємства як статичний показник, який вимірюється у заданих точках часу. Визначення сили та напрямку певних змін, як результату значень відповідних інтегруючих показників є першим етапом управлінських дій в даному напрямку. Важливим є також визначення вектору впливу змін на інтегруючі показники рівня економічної безпеки підприємства та рівня його економічного розвитку. В залежності від вектору та потужності дії зовнішніх та внутрішніх факторів впливу формується відповідний рівень економічної безпеки підприємства. Базовою управлінською функцією є індукційне аналізування на основі визначення детальної характеристики всіх видів змін і впливів, що є перманентними як в просторовому, так і в хронологічному вимірюванні. Така характеристика повинна враховувати стан та динаміку всіх складових системи функціонування підприємства,

а також взаємний зв'язок та взаємний вплив кожного з них на всіх щабелях – від структурних підрозділів до підприємства в цілому, а також його позиціонування у зовнішній екосистемі (рис. 4).

Отже, формування економічної безпеки підприємства здійснюється під час провадження наступних процесів на підприємстві:

а) придбання, створення, переоцінка або вибуття нематеріальних активів (що вельми актуально в період адаптації підприємства до економіки знань);

б) придбання, створення, модернізація, реконструкція, переоцінка або вибуття необоротних фондів (найбільший за обсягом капіталовкладень та вартістю активів процес; первинним по відношенню до інших процесів, найвагомим при розрахунку базових матеріально орієнтованих часткових показників, що фор-

мують комплексний показник вимірювання економічної безпеки підприємства);

в) придбання, переміщення, використання або відчуження оборотних активів (найоперативніший процес; має значний вплив на формування величини інтегрального показника економічної безпеки підприємства у частині визначення впливу на нього ліквідності, ділової активності, оборотності тощо);

г) процеси на підприємстві, пов'язані з рекрутингом, кадровою політикою, мотивацією та зростанням персоналу, адаптацією персоналу до вимог економіки знань тощо;

д) базові процеси, пов'язані з впровадженням прогресивних заходів з організації праці на підприємстві;

е) процеси організації виробничо-господарської, постачальницької, збутової діяльності на підприємстві;

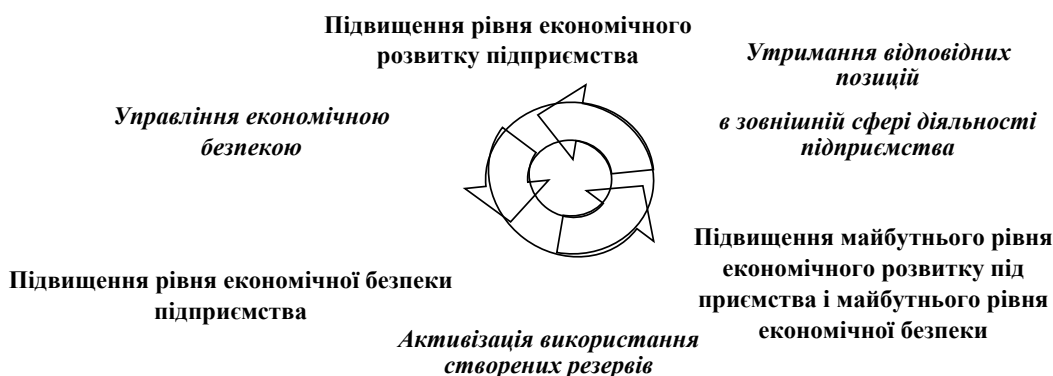

Рисунок 2 – Циклічність результатів управління економічним розвитком підприємства та економічної безпеки: взаємозв'язок та взаємний вплив

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

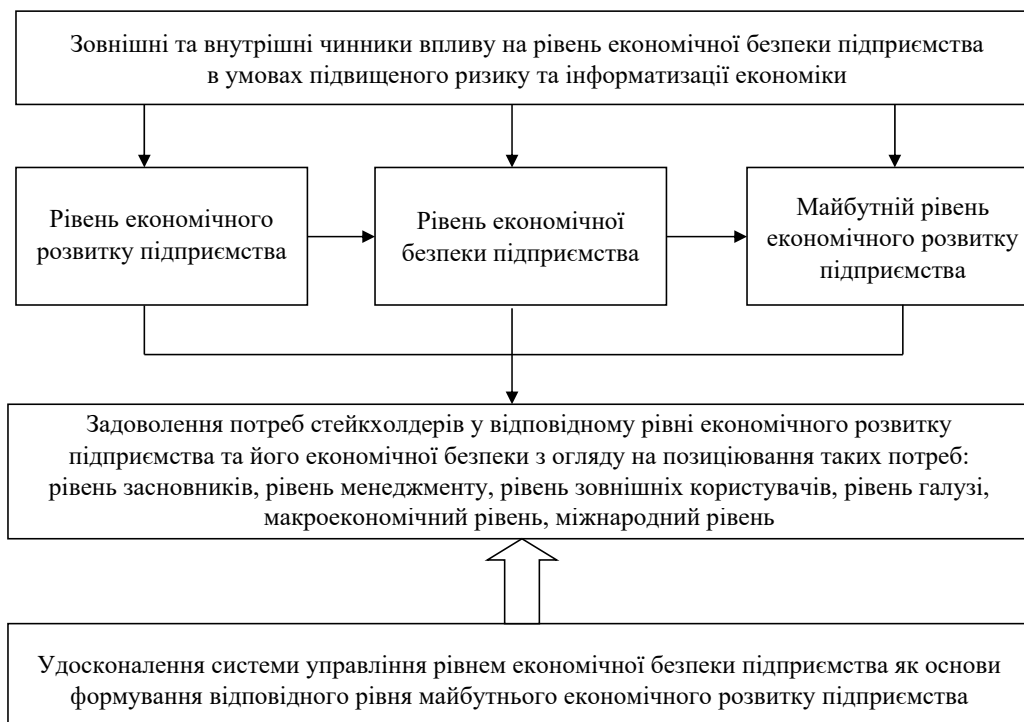

Рисунок 3 – Концептуальний підхід до визначення взаємного зв'язку та взаємного впливу рівня економічного розвитку підприємства та рівня його економічної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

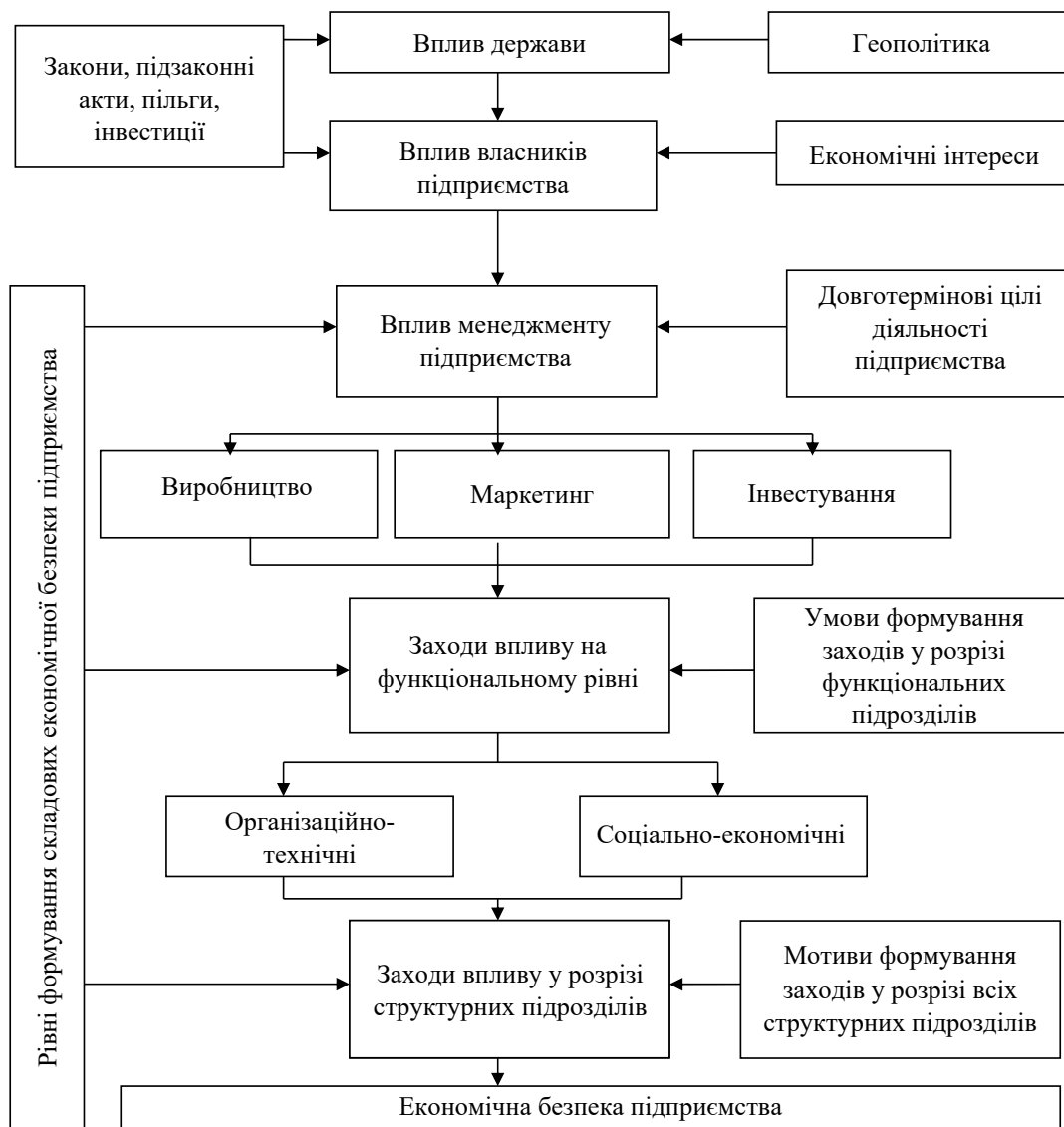

Рисунок 4 – Рівні формування складових економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

е) процеси організації фінансової діяльності на підприємстві;

ж) процеси організації інвестиційної діяльності на підприємстві тощо

Послідовність базових процесів на підприємстві, що мають вплив на формування економічної безпеки підприємства, схематично відображено на рис. 5. При вивченні впливу вище перелічених процесів на рівень економічної безпеки підприємства доцільно враховувати також особливості фактичної структури кожного конкретного підприємства, специфіку кожного конкретного виробництва. В ході здійснення таких процесів ймовірно різновекторні впливи чинників. Такі впливи є різними також і за своєю силою та динамікою. Вони є диференційованими як у просторі, так і у часі. І в той час, коли можуть бути впроваджені певні управлінські заходи, розроблені на основі діагностування економічної безпеки з метою підвищення її рівня, на підприємстві ймовірно вже зовсім інші базові умови. Тобто фактор оперативності, скорочення термінів при-

йняття управлінських рішень в умовах економіки знань має вирішальне значення.

Щодо різновекторності впливів різних процесів підприємства на зміну інтегрального рівня його економічної безпеки відзначимо таке. Одні процеси мають перманентний характер, інші – дискретний. Одні мають позитивний вплив на кінцевий результат вимірювання, інші – негативний. Є фактори і процеси, що є інертними до рівня економічної безпеки підприємства, виходячи із їх сутності і принципів здійснення. І ці відмінності у векторі і силі впливу і є тими характеристиками, що формують кінцевий результат. В подальших роботах система їх вимірювання буде нами охарактеризована в математичному виразі. Для цього буде здійснено адаптацію системи часткових показників та на цій основі удосконалено інтегральний показник рівня економічної безпеки. Методика буде враховувати вплив інформатизації економіки, вимоги до актуалізації інформації до підвищення рівня адаптованості підприємства, його можливості протистояти проявам еко-

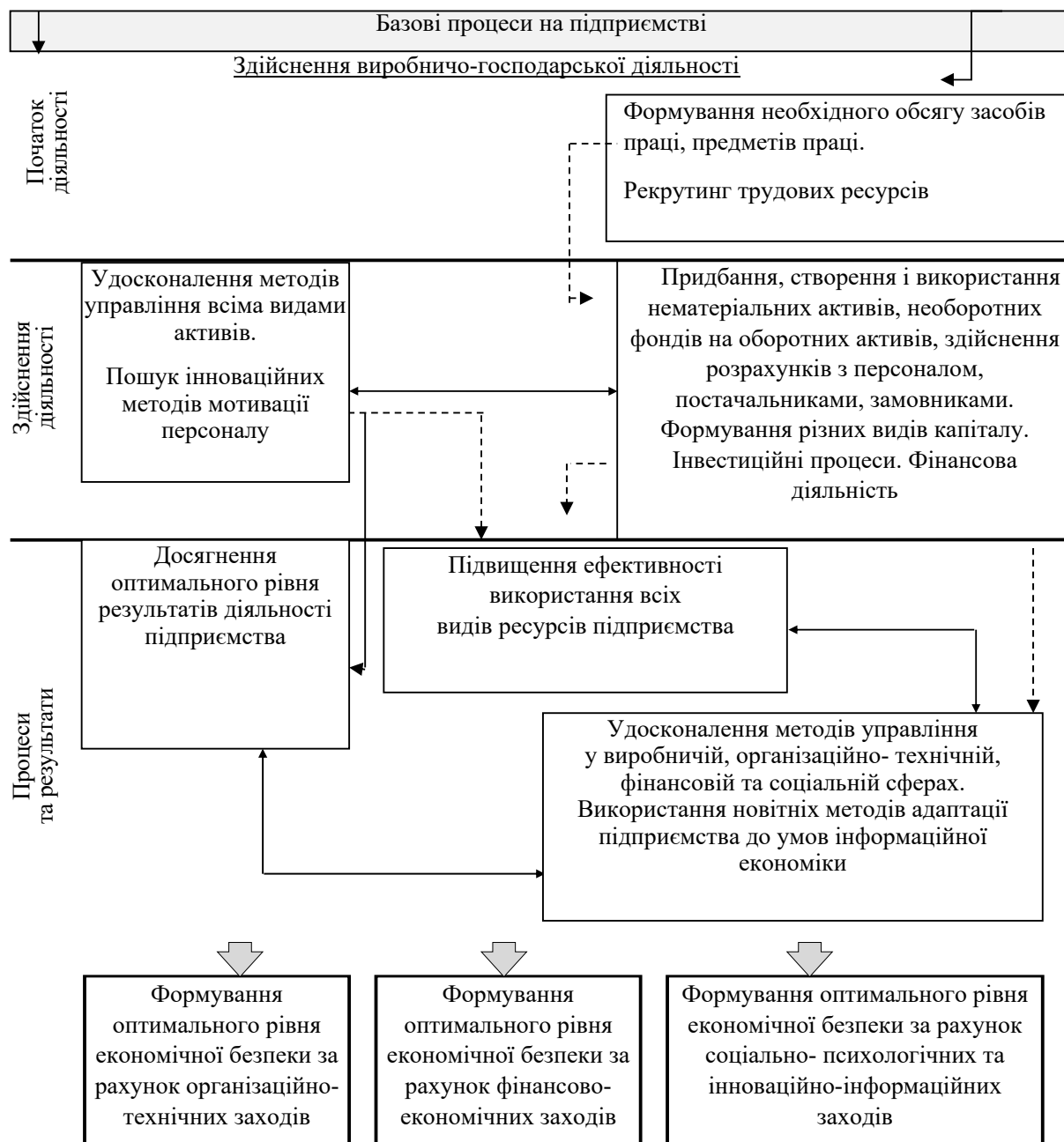

Рисунок 5 – Послідовність базових процесів на підприємстві, що мають вплив на формування економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

номічного цейтноту як в межах підприємства, так і в його зовнішній екосистемі. А також буде обґрунтовано систему обмежень, пов'язаних з використанням запропонованої методики.

Висновки. Удосконалено концептуальні підходи до визначення таких базових економічних понять, як економічний розвиток підприємства та економічна безпека підприємства в умовах посилення впливу інформації на економічні процеси. Запропоновано графічну схему концептуальної моделі визначення рівнів впливу та складових економічного розвитку

підприємства в загальному його контексті. Доведено, що економічний розвиток в умовах домінування ринкових чинників є результируючим. Запропоновано авторське формулювання базових характеристик поняття «економічний розвиток підприємства» як складової загальної системи функціонування підприємства в умовах формування інформаційної економіки. Перспективами наукових досліджень у даному напрямку є доведення теоретико-методологічних положень до рівня конкретних методик та практичних рекомендацій.

Література:

1. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 856 с.
2. Клишко Г.Н. та ін. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник для студ. екон. спец. вузів / 2. вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа : Знання, 1997. 473 с.
3. Мала Н.Т., Грабельська О.В. Економічний розвиток підприємства: планування та моделювання. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. № 739. С. 22–30.
4. Бойчик І.М. Економіка підприємства : навч. посібник. Київ : Атіка, 2002. 480 с.
5. Савицька Г.В., Жовна О.М. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 668 с.
6. Шараев Ю.В. Теория экономического роста : учеб пособие для ВУЗов / Гос.ун-т – Высшая школа экономики. Москва : Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2006. 254 с.
7. Економічний розвиток структурних підрозділів підприємства: оцінка, механізм, мотивація: монографія / [А.М. Турило, А.А. Турило, Н.В. Романченко, С.В. Святенко]. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 303 с.
8. Бутинець Ф.Ф., Петренко Н.І., Миронюк М.В. Діалектичні закони філософії в обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 3 (24).
9. Ластаев Т.Т., Кайгородцев А.А. Механизм агропромышленной интеграции. *Вестник КАССУ*. 2006. № 4. С. 10–12.

References:

1. Mocherny, S.V. and M.V., Dovbenko. (2004), *Ekonomichna teoriya: pidruchnyk* [Economic theory: Textbook], Publishing Center Academy, Kyiv, Ukraine, p. 856.
2. Klimko, G.N. (1997), *Osnovy ekonomichnoyi teoriyi: politekonomichnyy aspekt: pidruchnyk dlya stud. ekon. spets. vuziv* [Fundamentals of economic theory: political-economic aspect [Text]: a textbook for students. econ. special universities / [etc.]. 2nd ed., Reworked. and ext.], Higher school: Knowledge, Kyiv, Ukraine, p. 473.
3. Mala, N.T. and Grabelska, O.V. (2012), *Ekonomichnyy rozvytok pidpryyemstva: planuvannya ta modelyuvannya* [Economic development of the enterprise: planning and modeling], *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, Lviv Polytechnic Publishing House, Lviv, Ukraine, № 739, pp. 22–30.
4. Boychik, I.M., (2002), *Ekonomika pidpryyemstva: navch. posibnyk* [Business Economics. Textbook], Attica, Kyiv, Ukraine, p. 480.
5. Savitskaya, G.V. and Zhovna O.M., (2007), *Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva: navch. posibnyk* [Economic analysis of the enterprise: Textbook], Knowledge, Kyiv, Ukraine, p. 668.
6. Sharaev, Yu.V. (2006), *Teoriya yekonomycheskoho rosta: ucheb posobyе dlya VUZov* [Theory of economic growth: textbook for universities] Higher School of Economics. HSE State University, Moscow, Russia, p. 254.
7. Turilo, A.M., Turilo, A.A., Romanchenko, N.V. and Svyatenko, S.V. (2009), *Ekonomichnyy rozvytok strukturnykh pidrozdiliv pidpryyemstva: otsinka, mekhanizm, motyvatsiya: monohrafiya* [Economic development of structural subdivisions of the enterprise: assessment, mechanism, motivation: monograph]. Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine, p. 303.
8. Butynets, F.F. and Petrenko, N.I. and Myronyuk, M.V. (2012), *Dialektychni zakony filosofiyi v obliku* [Dialectical laws of philosophy in accounting], *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, Vol. 3 (24), pp. 30–35.
9. Lastaev, T.T. and Kaigorodtsev, A.A. (2006), *Mekhanyzm ahropromyshlennoy yntehratsyy* [Mechanism of agro-industrial integration], *Vestnik KASSU*, № 4, Kyiv, Ukraine, p. 10–12.